

HÌNH THÀNH VÀ RÈN LUYỆN KĨ NĂNG NGHIỆP VỤ SỰ PHẠM THƯỜNG XUYÊN CHO SINH VIÊN ĐỊA LÍ TRƯỜNG ĐẠI HỌC SỰ PHẠM THEO PHƯƠNG THỨC ĐÀO TẠO TÍN CHỈ

NGUYỄN NGỌC MINH*

TÓM TẮT

Bài viết trình bày các phương pháp hình thành và rèn luyện 7 nhóm kĩ năng: viết, vẽ trên bảng; trình bày lời giảng của giáo viên; xử lí, giao tiếp sự phạm trong dạy học Địa lí; sử dụng phương tiện dạy học Địa lí; thiết kế bài dạy học Địa lí; tổ chức hoạt động ngoại khóa Địa lí và tập giảng bài dạy học Địa lí. Bài viết cũng nêu hình thức tổ chức rèn luyện kĩ năng nghiệp vụ sự phạm (NVSP) cho sinh viên (SV) Địa lí trường đại học sự phạm (ĐHSPTPHCM) trong phương thức đào tạo tín chỉ.

Từ khóa: kĩ năng nghiệp vụ sự phạm, sinh viên Địa lí.

ABSTRACT

The formation and training of regular pedagogical skills for students majoring in geography in the university's credit modality

The article presents the methods of forming and training 7 groups skills: writing, drawing on the board, ways of presenting the lesson pedagogical tackling and communication in teaching geography; the use of media in teaching geography; designing geography lessons, organizing extracurricular activities and practicing teaching geography lessons. The article also discusses the training of pedagogical skills for students majoring in geography in the university's credit modality.

Keywords: pedagogical skills, university's credit modality, students majoring in geography.

1. Đặt vấn đề

Mục tiêu chung của trường ĐHSPTPHCM là đào tạo giáo viên có trình độ cử nhân khoa học, có đủ năng lực chuyên môn và NVSP để giảng dạy ở các trường trung học phổ thông, đáp ứng yêu cầu phát triển giáo dục về quy mô, chất lượng, hiệu quả, phục vụ sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước. Vì vậy, công tác đào tạo giáo viên trong các trường ĐHSPTPHCM tốt hay không, phần lớn phải thông qua công tác rèn luyện NVSP cho SV.

Thực tế phương pháp rèn luyện kĩ năng nghiệp vụ dạy học của SV những năm qua chưa đáp ứng được yêu cầu nâng cao chất lượng đào tạo giáo viên, đặc biệt trong đào tạo theo hệ thống tín chỉ. Vì vậy, phương pháp hình thành và rèn luyện NVSP thường xuyên cho SV ngành Địa lí theo hướng nâng cao chất lượng là vấn đề cần được đặt ra.

2. Phương pháp hình thành và rèn luyện

* TS, Trường Đại học Sư phạm, Đại học Huế

2.1. Phương pháp hình thành và rèn luyện kỹ năng viết, vẽ, trình bày trên bảng

a. *Ý nghĩa kỹ năng:* Rèn luyện được cho SV kỹ năng: bố trí bảng khoa học, thẩm mỹ; sử dụng phấn, bút dạ để viết, vẽ các hình liên quan đến môn học Địa lí trên bảng.

b. *Yêu cầu kỹ năng:* Viết, vẽ trên bảng phải đảm bảo tính khoa học, phù hợp nội dung bài dạy học và đảm bảo tốc độ (nhanh - chậm) phù hợp với lời giảng và thời gian tiết học. Hình vẽ phải đảm bảo tính sư phạm, trực quan, thẩm mỹ và thể hiện được tính hợp lí, logic giữa các ô, hình, sơ đồ, lược đồ, biểu, bảng...

c. *Phương pháp hình thành và rèn luyện*

- *Hình thành:* Có thể thực hiện theo các bước:

Bước 1: Giảng viên (GV) trình bày lí thuyết hành động cách viết các nội dung bài Địa lí và vẽ hình Địa lí trên bảng. Yêu cầu của bước này là: GV nêu các cách cầm phấn, viết nhanh - chậm, viết tắt, cách viết thẳng hàng và di chuyển khi viết, vẽ bảng...; SV lắng nghe, ghi chép, ghi nhớ.

Bước 2: GV làm mẫu cho SV xem. Yêu cầu: GV thực hiện các mẫu viết bảng. Trình diễn các cách viết nhanh, chậm, viết thẳng hàng và cách vẽ các loại hình vẽ trên bảng. GV hướng dẫn một số kĩ thuật như: cách sử dụng hình trên bảng theo hướng dạy học tích cực; cách kết hợp lời giảng, ghi bảng với các hình vẽ trên bảng; vẽ các hình trên bảng theo phương thức diễn dịch và quy nạp; trình bày các hình vẽ thể hiện được tính hợp lí

khi bố trí trên bảng và phù hợp với ghi chép của học sinh...

Bước 3: Thực hành theo mẫu. Yêu cầu: SV quan sát, ghi chép, ghi nhớ các thao tác của GV và tự thực hành theo mẫu. Có thể cho SV thực hành thử trên bảng.

- *Rèn luyện:* GV xây dựng các bài tập: viết một đoạn bài giảng trên bảng; vẽ các hình Địa lí trên bảng. GV yêu cầu SV luyện tập trong và ngoài giờ học trên lớp.

2.2. Phương pháp hình thành và rèn luyện kỹ năng trình bày lời giảng của giáo viên

a. *Ý nghĩa kỹ năng:* Rèn luyện cho SV cách lựa chọn, sử dụng lời nói khi trình bày bài giảng Địa lí và cách sử dụng lời giảng kết hợp với ghi bảng và sử dụng các phương tiện dạy học Địa lí.

b. *Yêu cầu kỹ năng:* Lời giảng của giáo viên phải rõ ràng, mạch lạc, đủ âm lượng, phải có ngữ điệu, có diễn cảm...

c. *Phương pháp hình thành và rèn luyện*

- *Hình thành:* **Bước 1:** GV trình bày lí thuyết cách dùng lời giảng. Yêu cầu: GV nêu cách điều chỉnh âm lượng (phụ thuộc vào số lượng học sinh, diện tích, không gian phòng học), cách dùng từ, cách thể hiện lời nói diễn cảm, cách biểu đạt ngữ điệu, cách di chuyển khi giảng bài...; SV lắng nghe, ghi chép, ghi nhớ. **Bước 2:** GV làm mẫu cho SV xem. Yêu cầu: GV thực hiện các mẫu qua trình bày một đoạn bài giảng Địa lí về phát âm lời giảng, về dùng câu, từ, sử dụng ngữ điệu... GV trình diễn nhanh các kĩ năng nghiệp vụ trên để SV quan sát, hiểu cách thực hiện. SV quan sát các thao tác mẫu

của GV, hiểu, nhớ và ghi chép. **Bước 3:** Tổ chức cho SV trao đổi thảo luận với thầy và với bạn. **Bước 4:** Tổ chức cho SV thực hành kỹ năng. Yêu cầu: GV cho SV thử trình bày lời giảng qua một đoạn bài giảng Địa lí hay một câu chuyện Địa lí trên lớp. Sau đó, GV cho SV, nhóm khác trong lớp nhận xét, trao đổi, chỉnh sửa, bổ sung.

- *Rèn luyện.* GV yêu cầu SV luyện tập trong giờ học trên lớp, ở nhà theo các bài tập: trình bày một đoạn bài giảng hay câu chuyện địa lí trên lớp. Yêu cầu SV chọn một đoạn bài giảng để trình bày trước lớp.

2.3. Phương pháp hình thành và rèn luyện kỹ năng xử lý tình huống sự phạm trong dạy học Địa lí

a. *Ý nghĩa kỹ năng:* Rèn luyện cho SV bước đầu biết cách xử lý các tình huống sự phạm trong giảng dạy trên lớp, ngoài lớp, nội khóa, ngoại khóa. Rèn luyện SV biết cách giao tiếp với các đối tượng giáo dục như: học sinh, đồng nghiệp, phụ huynh, các cấp lãnh đạo chính quyền, đoàn thể trong và ngoài trường. Giúp SV có kỹ năng: thực hiện dạy tốt môn Địa lí; quan hệ trong cộng đồng; giáo dục được học sinh; đào tạo các thế hệ học sinh là những con người mới.

b. *Yêu cầu kỹ năng:* Xử lý tình huống sự phạm phải lấy yếu tố giáo dục học sinh làm nền tảng, yếu tố răn đe, trừng phạt làm thứ yếu. Xử lý phải trên cơ sở khách quan, trung thực. Đòi hỏi người giáo viên phải có kiến thức chung về kinh tế xã hội của đất nước và của địa phương. Phải nắm vững đối tượng học sinh, ngôn ngữ, lời nói, thái độ sử dụng khi xử lý

phải phù hợp, thuyết phục.

c. *Phương pháp hình thành và rèn luyện*

- *Hình thành.* **Bước 1:** Nêu tình huống. Bước này yêu cầu: GV nêu lên tình huống sự phạm xảy ra trong lớp hay ngoài lớp...; SV lắng nghe, suy nghĩ tìm phương án giải quyết của cá nhân. **Bước 2:** Tổ chức cho SV trao đổi thảo luận theo nhóm (lớn hoặc nhỏ). Yêu cầu: GV cho SV trao đổi thảo luận với nhau trong thời gian từ 1 - 3 phút để tìm lời giải đáp tình huống cần xử lý. **Bước 3:** Tổ chức cho SV trình bày và trao đổi. Yêu cầu: GV cho SV (cá nhân, hoặc đại diện nhóm) nêu phương án xử lý tình huống sự phạm. SV khác nhận xét, trao đổi. **Bước 4:** Kết luận. Yêu cầu: GV phân tích các ưu, nhược điểm từ những phương án xử lý tình huống mà SV đã trình bày. Sau đó nêu phương án xử lý tối ưu để SV tham khảo, ghi nhớ và vận dụng.

- *Rèn luyện:* GV giao các dạng tình huống sự phạm để SV rèn luyện (kèm tài liệu: tình huống sự phạm và cách xử lý trong dạy học Địa lí). GV yêu cầu mỗi SV suy nghĩ, tìm kiếm chọn lọc các tình huống sự phạm (kèm phương án trả lời) để giao lưu giữa các cá nhân, nhóm. Tổ chức trò chơi về xử lý tình huống sự phạm.

2.4. Phương pháp hình thành và rèn luyện kỹ năng sử dụng phương tiện dạy học Địa lí

a. *Ý nghĩa kỹ năng:* Giúp SV có kỹ năng sử dụng tốt các phương tiện dạy học (PTDH) Địa lí. Rèn luyện SV kỹ năng sử dụng các PTDH Địa lí theo hướng dạy học tích cực. SV có ý thức tự rèn luyện nhằm nâng cao chất lượng sử dụng các

PTDH Địa lí. SV vận dụng được các kĩ năng vào thực tế dạy học ở trường phổ thông.

b. Yêu cầu kĩ năng: SV xác định được các kĩ năng về phương pháp sử dụng đối với từng loại PTDH Địa lí cụ thể. SV sử dụng các PTDH Địa lí phải theo hướng dạy học tích cực. Vận dụng được vào bài dạy học Địa lí cụ thể.

c. Phương pháp hình thành và rèn luyện

- *Hình thành: Bước 1:* Nêu yêu cầu bài học có sử dụng phương tiện dạy học. Yêu cầu: GV nêu khái quát chuẩn kiến thức nội dung bài học Địa lí. (Lấy bài cụ thể minh họa). Xác định các PTDH cần sử dụng trong các mục, phần của bài học Địa lí. **Bước 2:** Hướng dẫn SV cách thực hiện. Yêu cầu: GV trình bày lí thuyết hành động; GV làm mẫu để SV quan sát và biết cách sử dụng các phương tiện. Có thể cho SV thực hành thử (gọi lên bảng trình diễn trước lớp). **Bước 3:** Tổ chức cho SV thực hiện các kĩ năng NVSP. Yêu cầu: GV tổ chức cho SV thực hành theo cá nhân hay nhóm (lớn hoặc nhỏ). GV quan sát, hướng dẫn giúp đỡ thêm cho SV thực hành sử dụng PTDH. **Bước 4:** Nhận xét, kết luận, hướng dẫn lại của GV. Yêu cầu: GV cho SV khác hoặc nhóm khác trao đổi nhận xét. GV nhận xét bài sử dụng phương tiện của SV. GV kết luận và hướng dẫn lại (nếu có SV chưa thực hiện được hoặc sai).

- *Rèn luyện:* GV yêu cầu SV: thiết kế các đoạn bài giảng Địa lí có sử dụng các loại PTDH, đặc biệt các PTDH Địa lí thông dụng; trình bày trên lớp các đoạn bài giảng có sử dụng PTDH Địa lí. GV

yêu cầu SV (theo cá nhân, nhóm) tự tập trình bày ngoài giờ lên lớp.

2.5. Phương pháp hình thành và rèn luyện kĩ năng thiết kế bài dạy học Địa lí

a. Ý nghĩa kĩ năng: Rèn luyện SV kĩ năng thiết kế giáo án theo mẫu, dạng đã học đối với các loại bài lí thuyết, thực hành, ôn tập... Rèn luyện SV kĩ năng sử dụng các phần mềm trên máy tính (Powerpoint, Violet, ActivStudio...) để thiết kế bài giảng Địa lí.

- b. Yêu cầu kĩ năng:* SV phải nắm được các dạng, các mẫu thiết kế bài giảng. Thiết kế được các bài giảng theo các dạng, mẫu giáo án và thiết kế được trên máy tính. Bài thiết kế phải đảm bảo: các yếu tố của quá trình dạy học; cân đối giữa các yếu tố và mối quan hệ giữa các yếu tố của quá trình dạy học; thể hiện được cấu trúc của tiết học, bài học; thể hiện được các nguyên tắc sư phạm...

c. Phương pháp hình thành và rèn luyện:

- *Hình thành: Bước 1:* Hướng dẫn các dạng, mẫu thiết kế bài giảng Địa lí. Bước này GV trình bày, hướng dẫn các mẫu giáo án. **Bước 2:** Nghiên cứu các mẫu thiết kế bài giảng. Bước này yêu cầu SV (cá nhân, nhóm) nghiên cứu, phân tích các mẫu thiết kế bài giảng của GV và giáo viên phổ thông. **Bước 3:** Tự thiết kế bài giảng: SV tự thiết kế bài giảng Địa lí 10;11;12 theo mẫu đã học. **Bước 4:** Kiểm tra, đánh giá bản thiết kế: GV kiểm tra, đánh giá bản thiết kế của SV.

- *Rèn luyện:* GV ra các bài tập yêu cầu SV thiết kế bài giảng Địa lí lí thuyết, thực hành, ôn tập tổng kết... và bài tập thiết kế trên phần mềm Powepoint,

Violet, ActivStudio. Tổ chức SV thảo luận nhóm (trên lớp và cả ở nhà) bài thiết kế theo các vấn đề sau: bài thiết kế đã đảm bảo kiến thức cơ bản chưa? Phát huy được tính tích cực học sinh không? Sử dụng các phương pháp, phương tiện, hình thức tổ chức dạy học hợp lí chưa?...

2.6. Phương pháp hình thành và rèn luyện kĩ năng tổ chức hoạt động ngoại khóa Địa lí

a. *Ý nghĩa kĩ năng:* Giúp SV củng cố, hoàn thiện, liên hệ được những tri thức đã học; định hướng chính trị - xã hội, có những hiểu biết về công tác tuyên truyền, đấu tranh cách mạng và truyền thống xây dựng và bảo vệ Tổ quốc; có những hiểu biết tối thiểu về các vấn đề có tính thời đại. Rèn luyện kĩ năng ứng xử có văn hóa; kĩ năng tổ chức, điều khiển và thực hiện một hoạt động tập thể có hiệu quả; kĩ năng nhận xét, đánh giá kết quả hoạt động.

b. *Yêu cầu kĩ năng:* Tổ chức ngoại khóa Địa lí phải: thực hiện mục tiêu đào tạo học sinh từng cấp học, lớp học trong nhà trường phổ thông; gọn nhẹ, tiết kiệm thời gian, công sức, tránh lãng phí...; phù hợp với cơ sở vật chất của nhà trường và hoàn cảnh của SV. Nội dung hoạt động ngoại khóa Địa lí phải liên quan đến chương trình nội khóa và phù hợp đặc điểm lứa tuổi, trình độ, năng lực sở trường học sinh từng cấp, lớp học trong nhà trường phổ thông.

c. *Phương pháp hình thành và rèn luyện*

• *Hình thành:* Hướng dẫn SV xác định chủ đề ngoại khóa và cách tổ chức hoạt động ngoại khóa trong nhà trường theo các bước sau: **Bước 1:** Xác định chủ

đề ngoại khóa và yêu cầu giáo dục. **Bước 2:** Xác định mục tiêu ngoại khóa. **Bước 3:** Chuẩn bị tổ chức ngoại khóa. **Bước 4:** Tiến hành hoạt động ngoại khóa. **Bước 5:** Kết thúc hoạt động ngoại khóa. **Bước 6:** Rút kinh nghiệm, đánh giá kết quả hoạt động ngoại khóa.

• *Rèn luyện:* GV xây dựng: các bài tập ngoại khóa yêu cầu SV xác định nội dung và phương pháp tổ chức Dạ hội địa lí; Đố vui địa lí; Câu lạc bộ địa lí; Triển lãm địa lí; Báo cáo chuyên đề địa lí. Phối hợp Liên chi đoàn hay Chi đoàn tổ chức buổi ngoại khóa địa lí.

2.7. Phương pháp hình thành và rèn luyện kĩ năng trình bày bài giảng Địa lí (tập giảng các loại bài học Địa lí lí thuyết và thực hành trên lớp...)

a. *Ý nghĩa kĩ năng:* Rèn luyện cho SV trước khi lên lớp thực hiện tiết dạy, cần phải tích cực tập giảng để chuẩn bị tốt nội dung truyền đạt, phương tiện, phương pháp, hình thức tổ chức dạy học môn Địa lí. Giúp SV: vừa tích lũy những kĩ năng cơ bản trong dạy học Địa lí vừa tiếp thu được những kiến thức khoa học bổ ích, ứng dụng vào học tập và giảng dạy sau này; nâng cao ý thức của bản thân SV; nắm bắt được sự phát triển của khoa học, mở rộng hiểu biết và hình thành các kĩ năng – kĩ xảo trong dạy học; hạn chế một số nhược điểm không đáng có trong quá trình dạy học, tìm được cách lôi cuốn người học tham gia giải quyết các vấn đề khúc mắc, đánh giá kết quả lẫn nhau, tôn trọng kết quả rèn luyện của bản thân và người khác, đó là chìa khóa vàng dẫn đến sự thành công của tiết dạy học Địa lí.

b. *Yêu cầu kĩ năng:* Bài giảng tập của

SV phải đảm bảo tính khoa học, chính xác, không sai sót và đảm bảo kiến thức cơ bản. Rèn luyện được các kỹ năng: sử dụng các phương pháp và hình thức tổ chức dạy học môn Địa lí; sử dụng được các phương tiện dạy học Địa lí; sử dụng lời giảng, diễn đạt, ghi bảng, phong cách... của người giáo viên.

c. Phương pháp hình thành và rèn luyện

● *Phương pháp hình thành:* **Bước 1:** *Giao nhiệm vụ cho SV.* Yêu cầu: Trên cơ sở cho SV tìm hiểu các mẫu giáo án của GV đại học, mẫu của giáo viên phổ thông và xem bài giảng mẫu của giáo viên phổ thông, của GV đại học dạy môn phương pháp (quan sát trực tiếp hoặc xem trên băng hình), SV thiết kế giáo án. Sau khi GV góp ý sửa chữa, yêu cầu SV tập giảng tại lớp và ở nhà. **Bước 2:** *Vạch kế hoạch thời gian tập luyện.* Yêu cầu: Mỗi SV tự vạch kế hoạch tập giảng theo tuần, tháng của cá nhân. Trong bản kế hoạch cần nêu rõ thời gian và địa điểm luyện tập cụ thể và gửi bản kế hoạch cho GV hoặc Tổ Phương pháp dạy học, để GV sắp xếp đến tham dự góp ý. **Bước 3:** *Tổ chức cho SV tập giảng.* Bước này

gồm: tổ chức cho từng SV trình bày bài giảng trước lớp (có GV dự, góp ý kiến) và trình bày bài giảng của mình trước nhóm trên lớp hoặc ở địa điểm khác.

Bước 4: *Trao đổi rút kinh nghiệm.* GV cho từng SV (chỉ định, kết hợp xung phong) tự nhận xét ưu, nhược điểm bài giảng trình bày. GV kết luận, nhận xét bài giảng, rút bài học kinh nghiệm và cho SV đánh giá điểm kết quả bài dạy học của bạn. GV phân tích điểm đánh giá của SV và so sánh với điểm của GV.

● *Rèn luyện*

➤ *Rèn luyện trên lớp* (có GV tham dự nhận xét, góp ý hướng dẫn thêm): Yêu cầu SV trình bày các bài giảng Địa lí lí thuyết, thực hành, ôn tập, tổng kết và bài kiểm tra trong sách Địa lí 10, 11, 12.

➤ *Rèn luyện ở nhà:* Giao các bài tập yêu cầu SV (cá nhân và nhóm) tự trình bày bài giảng Địa lí lí thuyết, thực hành, ôn tập, tổng kết trong sách giáo khoa Địa lí 10, 11, 12. Yêu cầu SV (nhóm hay cá nhân) ra đề thi tự luận, trắc nghiệm khách quan bài kiểm tra 15 phút, 1 tiết... Phân tích bài giảng của bạn theo bảng kiến thức dưới đây:

STT	Nội dung nhận xét	Ưu điểm	Nhược điểm
1	Kỹ năng sử dụng lời giảng
2	Kỹ năng viết, vẽ bảng
3	Kỹ năng về sử dụng phương tiện, thiết bị dạy học
4	Kỹ năng phối hợp lời giảng, ghi bảng và sử dụng PTDH Địa lí
5	Kỹ năng về sử dụng phương pháp dạy học
6	Kỹ năng về sử dụng hình thức tổ chức dạy học
7	Kỹ năng xử lí các tình huống sư phạm trên lớp

3. Hình thức tổ chức rèn luyện kỹ năng NVSP cho SV Địa lí trường ĐHSPTPHCM trong phương thức đào tạo tín chỉ

Từ năm thứ 2 đến năm thứ 4, mỗi học kỳ xây dựng một tín chỉ NVSP. Nội dung rèn luyện nghiệp vụ cần phân bố đều trong suốt quá trình đào tạo giáo viên Địa lí. Tổ chức rèn luyện NVSP phải: kết hợp hợp lý giữa lý thuyết, làm mẫu của GV và thực hành của sinh viên; có thể tổ chức rèn luyện theo cá nhân hay nhóm.

Thời khóa biểu rèn luyện chia thành nhiều buổi trong tuần để SV sắp xếp thời gian, vạch kế hoạch học tập cho cá nhân trong từng tuần và học kỳ. GV cho phép SV có thể đổi nhóm trong quá trình rèn luyện.

Ngoài ra, có thể tổ chức rèn luyện

NVSP cho SV theo cá nhân.

GV cần tăng cường kiểm tra, đánh giá, nhận xét SV trong quá trình rèn luyện.

Bố trí GV: Các GV được phân công rèn luyện NVSP sắp xếp theo lịch trong tuần và học kỳ. SV có thể chọn GV phù hợp với nội dung rèn luyện NVSP của mình.

4. Kết luận

Việc rèn luyện NVSP là công việc không thể thiếu và phải liên tục trong suốt quá trình đào tạo giáo viên. Phương pháp hình thành và rèn luyện kỹ năng cho thấy công tác rèn luyện NVSP cho SV đã góp phần nâng cao chất lượng đào tạo giáo viên Địa lí trong các trường ĐHSPTPHCM.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Ngọc Minh (chủ nhiệm đề tài) (2009), Báo cáo tổng kết đề tài khoa học công nghệ cấp Bộ: “Hình thành và rèn luyện kỹ năng dạy học cho sinh viên Địa lí các trường đại học sư phạm”, mã số B2006-DHH 03-18.
2. Nguyễn Ngọc Minh (chủ nhiệm đề tài) (2012), Báo cáo tổng kết đề tài khoa học công nghệ cấp Đại học Huế: “Nâng cao nghiệp vụ sư phạm thường xuyên cho sinh viên Địa lí các trường đại học sư phạm trong phương thức đào tạo tín chỉ”, mã số: DHH 2011-03-07.

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 02-12-2013; ngày phản biện đánh giá: 15-12-2013; ngày chấp nhận đăng: 10-01-2014)